

18. Оглоблин О. Микола Василенко та Вадим Модзалевський / О. Оглоблин // Український історик. – 1966. – № 3-4. – С. 5-25.
19. Модзалевський В. Малороссийский родословник. Том. 2. – К.: Типография Т-ва Г. Л. Фронцкевича, 1908. – 519 с.
20. ЦДІАУК. – Ф. 1219. – Оп. 2. – Спр. 92.

Руденко А. С. П. Я. Дорошенко как исследователь и популяризатор исторического наследия казацко-старшинских родов

В статье анализируется деятельность черниговского краеведа и общественного деятеля Петра Яковлевича Дорошенко по вопросам сохранения и популяризации архивного наследия казацко-старшинских родов. Отображена история его сотрудничества с известными историками и представителями украинских дворянских родов по вопросам исследования и публикации материалов по истории Украины.

Ключевые слова: генеалогия, Гетманщина, дворянство, фамильные архивы.

Rudenko A. S. P. Ya. Doroshenko as a researcher and popularizer of the historical heritage of Ukrainian Cossack families

The author analyzes the activities of Chernigov local historian and social activist Peter Doroshenko for preservation and archival heritage Cossack families. The article examines the history of his cooperation with famous historians and representatives of Ukrainian noble families for the study and publication of materials on the history of Ukraine.

Keywords: genealogy, Hetmanschyna, nobility, family archives.

УДК 94:930.1(477.8)“19”

Е. В. Білоус

ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКА НОМЕНКЛАТУРА ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ (ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ)

Здійснено аналіз наукових праць радянських та сучасних вчених, присвячених вивченню проблеми партійно-радянської номенклатури як такої, та її особливостей у західноукраїнському регіоні. Сконцентровано увагу на висвітленні окремих аспектів проблеми у вітчизняній та російській історіографії.

Ключові слова: західноукраїнський регіон, партійно-радянська номенклатура, історіографія, більшовицька партія, КП(б)У, партійні організації.

У сучасний період розвитку української державності національна еліта перебуває у стані перманентного пошуку найбільш оптимальних форм і способів державного управління, гармонізації стосунків між суспільством та державою. Практика показує, що від рівня її якості залежить динаміка розвитку соціально-економічних, політичних, суспільних, культурних процесів, що визначають місце України на політичній карті Європи і світу. З огляду на це, активізація досліджень проблем формування, становлення та розвитку державної еліти, її регіональних особливостей, зокрема у західних областях України, є надзвичайно актуальною і має важливе наукове, політичне та соціальне значення.

Мета нашої статті полягає у тому, щоб проаналізувати стан, повноту й достовірність вивчення проблеми становлення номенклатури західних областей УРСР у вітчизняній та зарубіжній історіографії;

Аналіз наукової літератури з теми партійної та радянської номенклатури показав, що на цей час вона є не достатньо вивченою та розкритою. Загальноприйнято вважати, що однією з найбільш ґрунтовних праць про радянський партійно-державний апарат («панівний клас Радянського Союзу») є монографія М.Восленського [1], котра вперше побачила світ у 1980 році й по тому багаторазово перевидавалася різними мовами. Ця робота цікава нам з огляду на те, що у ній радянська номенклатура аналізується як окрема суспільна страта («клас», за визначенням автора), подано її основні характерні ознаки, особливості становлення та діяльності у різні періоди радянської історії.

В загальному переліку наукових праць з даної проблеми вигідно виділяються монографія та дисертаційне дослідження вітчизняного вченого М.Дорошка, присвячені вивченню партійно-радянської номенклатури УРСР у 1920-1930-ті рр.[2]. Хоча хронологічні та географічні рамки цих робіт не вписуються у нами задані, однак, окремі положення і висновки, зроблені Миколою Савовичем, дають можливість доповнити загальні, принципові ознаки партійно-радянської номенклатури західних областей України в повоєнний період. Зокрема, йдеться про експортованість органів влади радянської України та їх керівного складу як продовження більшовицьких структур влади в РСФРР, визначення особливостей кадрової політики комуністичної партії. Загалом роботи М.Дорошка можна вважати піонерами у вивченні української партійно-радянської номенклатури.

Аналіз наукових досліджень з визначеної нами проблеми, залежно від пануючих у них політичних та ідеологічних підходів та методологічних засад, дозволив виокремити їх в окремі групи – літературу радянської доби, перебудовчого періоду та сучасної української державності.

Загальною ознакою робіт другої половини 1940-х – першої половини 1980-х років є їхня політико-ідеологічна заангажованість, обмеженість використовуваного авторами методологічного інструментарію рамками марксистсько-ленінської діалектики соціалізму, класової та ідеологічної боротьби тощо.

Значний масив праць радянських вчених першого повоєнного десятиліття був присвячений загальним проблемам організації роботи керівних кадрів. Ці дослідження мали адресну спрямованість, оскільки переважна їх більшість була розрахована на номенклатурних чиновників, які навчалися в освітніх партійних закладах[3].

У той самий відрізок часу побачили світ дві брошури чільного партійного діяча західноукраїнського масштабу, тогочасного першого секретаря Львівського обкому КП(б)У – І.Грушецького [4]. Однак, написані казенною мовою у стилі більшовицьких агіток пропагандистського характеру, вони не мають наукової цінності з точки зору джерела фактичного інформаційного наповнення. Їх, радше, можна використати як зразок тогочасної публіцистики тощо. Схожою за стилем написання та змістовим наповненням є наукова праця В.Маланчука [5].

На зламі 1950-х – 1960-х років з'явилися наукові роботи, присвячені безпосередньо проблемам державного будівництва, «соціалістичним» перетворенням у західних областях України [6]. Характерною особливістю цих праць є використання значного масиву фактологічного матеріалу, який слугує ілюстрацією підтвердження головної тези – радянська система в західних областях України знайшла свою опору в середовищі широких мас трудящих і є одним із елементів загальносоюзної політичної структури влади. На жаль, у згаданих роботах кадрові питання повоєнного періоду розглядаються побіжно, окремим предметом дослідження вони не стали.

Відмінною рисою історіографії постхрущовського періоду «стала залежність від постулату без проблемності сучасного радянського суспільства. Принципове невизнання глобальних протиріч існуючого ладу зумовлювало відповідне трактування минулого»[7, с.183]. Серед розмаїття робіт цього відрізка часу виділимо роботи М.Ф. Євсейчика [8] та І.П.Кожукало [9], написані у 1970-х роках. У першій розглядаються питання партійної розбудови у західних областях України відразу після визволення їх від німецьких окупантів. Дослідження І.Кожукало присвячене темі підготовки і перепідготовки керівних партійних і радянських кадрів у пізньосталінський період. Проблема підготовки і перепідготовки керівних партійно - радянських кадрів у перше повоєнне десятиліття стала також предметом наукового дослідження Є.Ф. Агафоненкова, Д. Григоровича, Л.Леонової [10] та інших.

Магістральною лінією історіографії 1960-х – першої половини 1980-х років була апологетика «керівної і спрямовуючої» ролі КПРС. Саме в цей час з'являється низка фундаментальних видань, в тому числі «Історія Української РСР» у восьми томах (1979 р.) та «Історія Комуністичної партії Радянського Союзу» у шести томах (1982 р.). Окремі книжки цих серій присвячені проблемі повоєнної відбудови в СРСР та УРСР.

Помітною подією наукового та політичного життя радянської України стала поява впродовж 1970-х – початку 1980-х років циклу Нарисів історії обласних партійних організацій республіки. Відкрило серію фундаментальне видання «Нариси історії Комуністичної партії України» (1961 р.) [11]. У цій серії побачили світ окремі томи, присвячені західним областям УРСР [12]. Тема кадрового забезпечення процесу відновлення радянської влади у цьому регіоні знайшла своє відображення в розділах, присвячених висвітленню подій 1945-1952 років.

У другій половині 1980-х років спостерігався процес зростання суспільного та наукового інтересу до проблем кадрової політики КПРС, а в контексті цього – особливостей її прояву у західному регіоні республіки в повоєнний період. З-поміж робіт цього періоду, заснованих на загальнореспубліканському матеріалі, слід виділити монографії Ф.Петляка і Ю.Зінченка [13], статті М.Ліщенко і В.Балуха[14], в яких досліджуються питання відновлення радянських органів влади в УРСР у повоєнний період, а також особливості протікання цього процесу в її західному регіоні. Особливо детально на цьому аспекті акцентує увагу Ф.Петляк. Автор, використовуючи значний архівний матеріал, у другій главі монографії намагається реконструювати послідовність подій, пов'язаних з процесом відновлення партійно-радянських органів влади у західних областях України. Написана на методологічних засадах марксистсько-ленінської ідеології, монографія грішить очевидним суб'єктивізмом – у ній не стільки розкривається об'єктивна реальність того часу, як пропагуються офіційні міфологеми.

Горбачовська «перебудова» з її політикою «гласності» спричинила зростання інтересу науковців до вивчення епохи сталінізму та хрущовської «відлиги» На тлі робіт, написаних у дусі традиційної радянської історіографічної традиції, вигідно виділяється наукова розвідка О.Горбула [15]. Безпосередньо проблемі формування національних кадрів у західних областях України присвячені роботи О.Гараня [16]. Хоч партійна номенклатура не була предметом окремого його наукового пошуку, проте особливості її становлення та діяльності він розглядає опосередковано, через призму процесу формування національних кадрів західноукраїнського регіону.

Загалом, праці радянських дослідників середини 1940-х – початку 1990-х років позначені впливом парадигм комуністичної ідеології. Не маючи змоги вийти за рамки марксистсько-ленінської методологічної матриці, науковці використовували багатий фактичний матеріал, але без його належного критичного осмислення. Саме на початку 1990-х рр. розпочався інтенсивний процес переосмислення історії радянської України повоєнного періоду. Отримавши можливість для неупередженого і широкого перегляду на основі нових документів і підходів усталених раніше висновків, українські історики відмовились від марксистсько-ленінської методології.

У форматі історіописання періоду незалежної України одними з перших вчених-істориків, для кого проблема формування партійних, радянських та господарських кадрів західних областей України стала

темою окремого наукового дослідження, є О. Лисенко і Т.Першина. З-під їх пера виходить низка публікацій, присвячена висвітленню окремих аспектів проблеми підбору, розстановки, якісних характеристик західноукраїнської управлінської еліти перших повоєнних років. Т.Першина свою увагу зосереджує на джерелах формування керівних кадрів, виокремлюючи основний з них – «комуністи, відряджені в регіон згідно з постановами ЦК ВКП(б) і за рознарядками ЦК КП(б)У» [17, с.301]. У загальній структурі проблеми Т.Першина виділяє такі складові, як причини і наслідки плінності кадрів, їх низький освітньо-професійний рівень, особливості національного складу, домінуючий стиль управління.

Думку переважної більшості вітчизняних науковців, котрі наголошують на тому, що у повоєнний період влада приділяла помітну увагу зростанню чисельності партійних організацій у Західній Україні, поділяє Ю. Шаповал. Однак він не безпідставно виокремлює факт наявності досить незначної питомої ваги членів партії з місцевого населення. За його словами, кадровий потенціал нарощувався значною мірою за рахунок приїжджиків з інших регіонів України та СРСР, які в переважній більшості не знали мови, звичаїв, традицій та й не намагалися пристосуватися до місцевих умов і поважати місцевих мешканців [18, с.186]. Подібною точкою зору дотримується В.Гулай, котрий підкреслює, що «з перших же місяців після відновлення сталінського тоталітарного режиму в регіоні на усі важливі керівні посади призначалися передовсім працівники, які прибували зі східних областей України, а також РСФСР за скеруванням центральних партійних органів, всесоюзних і республіканських міністерств і відомств» [19, с.193-194].

Роль і місце вихідців з місцевого населення в загальній структурі органів більшовицько-радянської влади Західної України розкривається у низці робіт І.Терлюка [20]. Він переконаний, що політика радянської влади у регіоні мала ознаки колоніального характеру, який значною мірою виявлявся у кадровій політиці.

Тема партійно-радянської номенклатури знайшла подальший розвиток у роботах Г.Стародубець. Авторка схиляється до думки про переважання силових методів, використовуваних владою у процесі відновлення радянської політичної системи в регіоні. Заслугує на увагу робота, присвячена діяльності представників найнижчої ланки системи радянських органів влади – голів сільрад, яких авторка трактує як «опору офіційної влади на місцях, сполучну ланку між нею та населенням краю» [21, с.84].

Партійна номенклатура повоєнного періоду є предметом наукових досліджень В.Крупини. Вчений, в основному, зосереджує свою увагу на періоді від 1946 року, але висловлює окремі судження й стосовно кадрової політики влади перших повоєнних років. Автор, з одного боку, як характерну ознаку західноукраїнських партійних управлінців називає «зневажання принципності, безініціативність, консерватизм і пасивність, а з іншого – доволі невисокий професіоналізм. Він наголошує, що, «хоча серед прибулих з інших регіонів СРСР та сходу України були фахівці, які сприяли відбудові краю, необізнаність з місцевими умовами і незнання мови викликали певні ускладнення у стосунках з корінними жителями» [22, с.212].

Схожі погляди щодо оцінки професійних та морально-особистісних якостей партійних чиновників розділяє П.Киридон, на думку котрого «іще однією рисою морального обліку нової повоєнної верстви номенклатури став імунітет проти самостійності в мисленні та діях, благонадійність в її начальницькій інтерпретації» [23, с.60].

Особливості номенклатурної верхівки УРСР повоєнного періоду розглядаються в низькі наукових праць О.Штейнле, котрий трактує номенклатуру як «один з важливих інститутів, що забезпечував функціонування радянської влади» [24, с.270]. Автор свою увагу зосереджує на аналізі номенклатури УРСР як окремого державно-політичного інституту, і в цьому сенсі результати його досліджень дозволяють провести певні паралелі з партійно-радянською номенклатурою Західної України.

Окремі аспекти специфіки кадрової політики радянської влади у західних областях України подано в публікаціях В.Трофимовича, В.Барана, Б.Яроша, А.Жив'юк, Ю. Лазоришина, О.Монченка та ін, присвячених суспільно-політичним заходам сталінського режиму в цьому регіоні.

До наукової літератури даного тематичного напрямку слід віднести фундаментальне видання, результат роботи науковців Інституту історії України – «Історія державної служби в Україні» (2009 р.) [25]. Один із розділів його другого тому присвячений темі відродження державного управління в УРСР в 1943-1945 роках. Його автори (О.Лисенко і Т.Першина) окремо зупиняються на проблемі формування управлінських кадрів у західному регіоні. Ними аналізується партійна, радянська та господарська номенклатура західних областей України у кількісному та якісному розрізах. Зроблено висновок, що кадрова політика радянської влади стосовно цього регіону перебувала у нерозривній єдності з магістральним курсом ВКП(б), спрямованим на посилення командно-адміністративної системи управління.

Окремі аспекти проблеми партійно-радянської номенклатури загалом, і її представників у західних областях України в повоєнний період, висвітлюються у другій частині двотомного видання інституту історії України - «Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)» (2010 р.) [26]. В.Крупина, автор розділу про соціальні групи повоєнного періоду, виділяє партійно-державну номенклатуру в окрему групу і розкриває її освітньо-культурний рівень, особливості повсякденного життя та ставлення до неї громадян республіки.

Хоча проблема підбору та розстановки керівних кадрів у західних областях України досі не стала предметом окремого наукового дослідження, однак вітчизняні вчені опосередковано торкаються її у своїх дисертаційних роботах. У контексті сказаного, варті уваги дисертації В.Ткачука, Д.Табачника, В.Кононенка, О.Вишиванюка, М. Леськів, С.Монченка, Ю.Ніколайця, Ю.Сороки, О.Штейнле та ін. [27], які дотичні до проблеми відновлення радянської політичної системи в західних областях України, аналізу суспільно-політичних настроїв населення у повоєнний період, карально-репресивної політики радянського режиму тощо. Окремо виділимо дисертаційні роботи М.Леськів та С.Монченка. М.Леськів наголошує на одній із

особливостей функціонування більшовицької партії, яка полягала у тому, що її «структури в західних областях України, як і в інших регіонах СРСР, брали на себе не лише партійні, але й державні функції. Саме обкоми, міськкоми й райкоми партії стали політичними центрами, в яких зосереджувалися основні важелі влади [28, с.10]. На думку С.Монченка, місцеве західноукраїнське населення у перші повоєнні роки перебувало поза участю в управлінні процесами радянської, тому єдиним виходом для системи у питанні кадрового забезпечення стало свого роду рекрутування і розстановка виплеканих режимом політично надійних, прогнозованих та контрольованих управлінців з інших регіонів УРСР та СРСР» [29].

Таким чином, пострадянський період у вітчизняній історіографії характеризується підвищеною увагою до проблем соціальної історії загалом, та її окремих суб'єктів, зокрема. Партійно-радянська номенклатура як один із предметів наукового дослідження, останнім часом привертає увагу вітчизняних дослідників. Однак її західноукраїнський сегмент практично досі залишався поза колом їх наукових інтересів.

Тема повоєнної інституалізації правлячої в СРСР номенклатури розкрито в працях зарубіжних істориків, зокрема російських [30]. З огляду на тему дослідження, цікавими є висновки науковців щодо сутнісного наповнення терміну «номенклатура». Чимало російських вчених ведуть аргументовані дискусії з приводу того, чим була номенклатура в СРСР – «правлячою елітою» [31], «феноменом тоталітарної системи, створеним виключно для обслуговування останньої» [32] тощо.

Окремо виділимо роботи В.Мохова, який розглядає номенклатуру в контексті політичної системи. На його думку «вона виявляє себе у трьох якостях: як спосіб організації соціальної групи (номенклатури), як форма існування особливого соціального інституту, як структура з окремими властивостями мережевої організації» [33, с.42]. Вчений також вважає номенклатуру єдиною соціальною групою відносно суспільства загалом, тоді як у розрізі власної структури ділить її на кілька складових.

Поза увагою як вітчизняних, так і російських дослідників не залишилося питання мотивації відбору кадрів на керівні партійні та радянські посади. Науковцями акцентується увага на тому, що загальним принципом кадрової політики в сталінському СРСР був примат політичних якостей над діловими. Російський дослідник Б. Демент'єв причиною цього вважає той факт, що «це підкреслювало залежність чиновника від керівництва, адже управлінець розумів, що перебуває на посаді не за правом, а з милості керівництва» [34, с.53].

Загалом, варто зазначити, що у російській історіографії проблема становлення, формування та діяльності партійно-радянської номенклатури відображена доволі всесторонньо і глибоко. Оскільки вона, як предмет дослідження, стоїть на порубіжні таких наук, як політологія, соціологія та історія, то до її вивчення долучилися не тільки історики, але й спеціалісти з інших галузей знань, що дозволило повніше розкрити сутність феномену партійної номенклатури.

Таким чином, аналіз історіографії зазначеної нами теми, дозволяє зробити висновок про зростаючий науковий інтерес до проблеми соціальних груп у загальній структурі радянського суспільства. Партійно-радянська номенклатура як окремий соціально-політичний інститут пануючої в СРСР політичної системи, активно вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними, зокрема, російськими дослідниками. Однак, її специфічні особливості в західноукраїнському регіоні у перші повоєнні роки досі не стали предметом комплексного наукового пошуку. Спорадичні публікації, які з'явилися в останні десятиріччя, дають загальне уявлення про окремі аспекти проблеми, слугують своєрідними маркерами, які окреслюють сектори перспективних досліджень.

Джерела та література

1. Восленский М. Номенклатура / М.Восленский. – М.: Захаров, 2005. – 640 с.
2. Дорошко М.С. Компартійно-державна номенклатура УСРР у 20.30-ті роки ХХ століття: соціоісторичний аналіз: Монографія / Дорошко М.С. – К., 2004; Дорошко М.С. Партійно-радянська номенклатура УРСР у 20-30-ті роки ХХ століття: дис... на здобуття наук. ступеня доктора історичних наук. – К, 2004.
3. Котельников П. Подбор, расстановка и воспитание кадров. Стенограмма лекции. – М.: Политиздат, 1945. – 126 с.; Слепов Л. Подбор кадров, их выдвижение и расстановка / Л. Слепов. – М.: Типография ВПШ при ЦК ВКП(б), 1948. – 43 с.
4. Грушецький І. Львівщина під прапором Рад / І.Грушецький. – Львів: Вільна Україна, 1950. – 37 с.; Грушецький І. Соціалістичні перетворення на Львівщині / І.Грушецький. – Львів: Вільна Україна, 1950. – 37 с.
5. Маланчук Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР. – Київ: Товариство для поширення пол.. і наук. знань Української РСР, 1957. – 48с.
6. Варецький В. Л. Соціалістичні перетворення в західних областях УРСР / Василь Варецький. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 298 с.; Богодист І. Соціалістичне будівництво в західних областях УРСР / Іван Богодист. – К.: Видавництво Київського університету, 1961. – 176 с.; Дриль В.М. Подготовка и марксистско-ленинское воспитание партийных кадров в Украинской партийной организации в 1946-1950 гг. / В.Дриль. – Львов: Каменяр, 1958. – 67 с.
7. Киридон П. Відображення в українській радянській історіографії діяльності партійно-державної номенклатури Української РСР повоєнного десятиріччя / П.Киридон // Гілея. – 2012. – Вип. 63. – С.179–188.
8. Евсейчик Н.Ф. Партийное строительство в западных областях Украинской ССР в 1944-1945 гг. / Н. Евсейчик. – К., 1974.
9. Кожукало І.П. Підготовка і перепідготовка керівних партійних і радянських кадрів у 1946-1958 рр. / І.П. Кожукало // Український історичний журнал. – 1977. – №2. – С.77-85.
10. Агафоненков Е.Ф. Подготовка и переподготовка партийных и советских кадров (1946–1950 гг.) // Вопросы истории КПСС. – 1970. – № 11; Григорович Д. Марксистсько-ленінське виховання комуністів України в роки Великої Вітчизняної війни / Д.Григорович // Український історичний журнал. - 1976. - № 12. - С.45-53; Леонова Л.Исторический опыт КПСС по подготовке партийных кадров в партийных учебных заведениях. 1917-1975. – М.: Из-тво Моск. у-та, 1979. – 205 с.

11. Нариси історії Комуністичної партії України [Текст] / І. Д. Назаренко [та ін.]; Інститут історії партії ЦК КП України - філіал Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. - К.: Держполітвидав УРСР, 1961. - 616 с.
12. Нариси історії Волинської обласної партійної організації / Автор. кол.: І.Гайдай, В.Замлинський, Я.Ілляшенко та ін. - К.: Вид-во пол. л-ри України, 1968. - 254 с.; Нариси історії Івано-Франківської обласної партійної організації / Авт кол. В.Й.Гараць, П.А.Корольов, М.К. Кучеров та ін.. - Ужгород: Карпати, 1979 - 312 с.; Нариси історії Комуністичної партії України [Текст] / І. Д. Назаренко [та ін.]; Інститут історії партії ЦК КП України - філіал Інституту марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. - К.: Держполітвидав УРСР, 1961. - 616 с.; Нариси історії Львівської обласної партійної організації / Авт кол. Д.А.Яремчук, М.Я.Белінський, М.В.Брик та ін. - Львів: Каменяр, 1980 - 386с.; Нариси історії Ровенської обласної партійної організації / Авт кол. В.І.Вишнякова, М.О.Гарматюк, П.В.Йова та ін. - Львів: Каменяр, 1981 - 264с.; Нариси історії Тернопільської обласної партійної організації / керівник авт. кол. Нечай С.П. - Львів: Каменяр, 1980 - 288 с.
13. Петляк Ф.А. Партийное руководство Советами на Украине в годы Великой Отечественной войны (1941-1945) / Ф.Петляк. - К.: Вища школа, 1986. - 182 с.; Зинченко Ю. Советы депутатов трудящихся Украинской ССР в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945 / Ю. Зинченко. - К.: Наукова думка, 1989. - 128 с.
14. Ліщенко М. О., Балух В. О. З історії радянського будівництва в західних областях Української РСР у 1944-1945 рр. М.Ліщенко, В.Балух // Архіви України. - 1983. - № 2. - С.44-48.
15. Горбул А.Д. Научные основы кадровой политики КПСС / А.Горбул. - Киев: Вища школа, 1989. - 169 с.
16. Гарань О.В. Індустріалізація і культурна революція в західних областях УРСР: проблеми формування національних кадрів / О.В. Гарань // Західна Україна: перше десятиріччя після війни. - К.: Інститут історії АН УРСР, 1988. - №3. - С.23-32.; Гарань О.В. Проблеми формування національних кадрів у західних областях УРСР у другій половині 40-х - 50-х роках / О.В. Гарань // Український історичний журнал. - 1989. - №10. - С. 55-65.
17. Першина Т. Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944-1948 рр.: регіональні особливості / Т. Першина // Сторінки воєнної історії України. Збірник наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. - К., 2009. - Вип. 12. - С.299-312.
18. Шаповал Ю. Війна після війни // Українська Повстанська Армія у боротьбі проти тоталітарних режимів / НАН України; Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича / Ю. Сливка (упоряд. і відп. ред.). - Л.: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2004.
19. Гулай В. Кадрова політика радянського режиму в західних областях України (друга половина 40-х - 50-ті роки ХХ століття) // Вісник Львівського університету. Серія історична. - 2002. - Вип. 37/2. - С. 190-204.
20. Терлюк І. Росіяни західних областей України (1944-1946): етносоціальне дослідження / І.Терлюк. - Львів: Центр Європи, 1997. - 175 с.
21. Стародубець Г. Сутнісні характеристики портрету голови сільради Західної України в перші повоєнні роки / Г.Стародубець // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. - Луцьк, 2012. - № 10(235). - С. 78-84.
22. Крупина В. Освітньо-культурний рівень партійної номенклатури УРСР (друга половина 1940-х - початок 1950-х рр.) / В.Крупина // Український історичний збірник. - К.: Інститут історії України НАН України, 2009. - №12. - С. 207-214.
23. Киридон П. В. Імідж представника партійно-державної номенклатури Української РСР повоєнного двадцятиріччя / П. В. Киридон // Слов'янський вісник: зб. наук. праць / Рівнен. ін-т слов'янознавства. - Вип.13. - Рівне, 2012 - С. 57-60
24. Штейнле О. Номенклатура в системі влади УРСР Другої половини 1940-х - початку 1950-х років / Олексій Штейнле // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса: Збірник наукових праць. - К., 2009. - Вип. 43. - С. 262-273.
25. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін. ; Голов. упр. держ. служби України; Ін-т історії НАН України. - К.: Ніка-Центр, 2009. - Т. 2. - 512 с.
26. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х - середина 1950-х рр.): Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. НАН України. Інститут історії України. - [Кн. 2], ч. 1-2. - Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. - 351 с.
27. Ткачук В. Соціально-політичні процеси на західноукраїнських землях в перше повоєнне десятиліття (1944-1954). - Автореф. дис... канд. іст. наук. - Львів, 1998; Табачник Д.В. Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кінець 20-х - 50-ті роки). - Автореф. дис. д-ра іст. наук. - К., 1995; Кононенко В.В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945-1953 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук. - К., 2004; Ніколаєць Ю.О. Суспільно-політичні процеси в УРСР другої половини 1940-х - першої половини 1960-х років: українська історіографія: автореф. дис. докт. іст. наук. - К., 2008 - 40 с.; Штейнле О. Ф. Номенклатурна еліта Української РСР у 1945-1953 рр.: особливості формування та функціонування: автореф. дис. канд. іст. наук. - Запоріжжя, 2010. - 20 с.
28. Леськів М.М. Радянський режим у західних областях України (1944-1953 рр.): дис... на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук. - Львів, 2008. - 20 с.
29. Монченко С.А. Державне управління в західних областях України у післявоєнний період: історіографія проблеми // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України / За заг. ред. А.О. Чемериса. - Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2003. - Вип. 4. - С. 162-170.
30. Мохов В. Региональная политическая элита: к определению содержания понятия. «Екватор» 90-х / В.Мохов. - Пермь, 1995. - 238с.; Зубкова Н. Послевоенное советское общество: политика и повседневность. 1945-1953 / Зубкова. - М.: РОССПЭН. - 312 с.; Коржихина Т.П. Фигатнер, Ю.Ю. Советская номенклатура: становление, механизмы действия / Т.П. Коржихина, Ю.Ю. Фигатнер // Вопросы истории. - 1993. - № 7. - С. 25-33.
31. Бадовский Д. Трансформация политической элиты в России - от «организации профессиональных революционеров» - к «партии власти» / Д.Бадовский // Полис. - 1994. - № 6. - С.42-58.
32. Радаев В., Шкаратин О. Власть и собственность / В.Радаев, О.Шкаратин // Социологические исследования. - 1991. - №1. - С.48-64; Охотский Е. Государственная служба в парламенте: Отечественный и зарубежный опыт / Е Охотский. - Москва, 2002.

33. Мохов В.П. Номенклатурная организация власти: функциональные пределы / В.П.Мохов // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2008. – Вип. XXIII: Політична еліта в історії України. – С. 38–50.
34. Дементьев Б. П. Номенклатура советского общества: история и современность // Номенклатура и номенклатурная организация власти в России XX века. Материалы интернет-конференции «Номенклатура в истории советского общества» (ноябрь 2003 – март 2004 гг.). – Пермь, 2004.

Билоус Э. В. Партийно-советская номенклатура западных областей Украины в первые послевоенные годы (историография проблемы)

Проанализированы научные труды советских и современных ученых, посвященные изучению проблемы партийно-советской номенклатуры как таковой, и ее особенностей в западноукраинском регионе. Сконцентрировано внимание на освещении отдельных аспектов проблемы в отечественной и российской историографии.

Ключевые слова: западноукраинский регион, партийно-советская номенклатура, историография, большевистская партия, КП(б)У, партийные организации.

Bilous E. V. Party-soviet nomenclature of Western regions of Ukraine during first postwar years (historiography of the problem)

The scientific works of Soviet and modern scholars devoted to the study of the problems of the party – Soviet nomenclature itself and its features in the Western region are analyzed. An attention on highlighting of some aspects of problems in domestic and Russian historiography is concentrated.

Keywords: western regions of Ukraine, party-soviet nomenclature, historiography, Bolshevik party, KP(b)U, party organizations.

УДК 94:341(4)

О. М. Маклюк

МЕМОРИАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПРОБЛЕМА РЕГУЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Стаття присвячена аналізу законодавчого втручання держав у регулювання історичних питань. Автор представив “меморіальні закони” як один з механізмів реалізації політики пам'яті, що проводять країни Європи на сучасному етапі трансформації.

Ключові слова: історична пам'ять, політика пам'яті, історична свідомість, “меморіальні закони”.

Взаємозв'язок між історією і пам'яттю став темою особливого академічного інтересу, коли виникла гостра потреба переосмислити події другої половини ХХ століття. Саме у цей час у комплексі соціогуманітарних дисциплін визначилася ціла група спільних для вивчення проблем, пов'язаних з дослідженнями соціальної історії, колективної, індивідуальної, історичної пам'яті. У країнах Європи формувалася окремих напрямом досліджень – тегому studies (“дослідження пам'яті”).

У другій половині ХХ ст. різні аспекти зазначеної проблеми нашої висвітлення у роботах таких відомих дослідників як: Я. Ассман, П. Нора, Й. Рюзен [1-4]. У гуманітарних науках дослідження проблем “пам'яті” увійшли у сферу наукових інтересів таких науковців як: М. Кені, Д. Олік, Д. Робінс, П. Хаттон [5]. На пострадянському просторі також з'явилась ціла плеяда робіт: у російській історіографії це теоретичні праці: М. Барга, Л. Репіной, І. Савельєвої, А. Полетаєва, М. Копосова [6]; у сучасній українській науці проблема увійшла у коло наукових інтересів: Л. Зашкільняка, Ю. Зерній, А. Киридон, С. Кульчицького, І. Симоненка, Ю. Шаповала, Н. Яковенко [7-13].

Останнім часом не тільки науковці, а і державна еліта, уряди європейських країн все більшу увагу звертають на проблеми історичної пам'яті, що пов'язано зі спробами розібратися зі своїм минулим, відкриттям архівів та публічним обговоренням своєї нещодавньої історії. Дослідники відмічають, що пам'ять формуються як самим суспільством, без помітного втручання держави, так і за допомогою самої держави через її структури [14]. Характерною рисою нового століття стала: з одного боку, поступова відмова держав від політики “історичної амнезії”, замовчування конфліктних історичних питань; з іншого, створення державами власних інструментів та механізмів, що контролюють “пам'ять”.

Метою дослідження, результати якого представлені у даній публікації, є спроба проаналізувати специфіку основних напрямів політики пам'яті, яку проводять деякі країни Європи. Увагу буде сфокусовано на дослідженні проблем законодавчого втручання держав у регулювання історичних питань.

Політика пам'яті, яку проводить держава або інші політичні сили, безпосередньо впливає на формування історичної свідомості її громадян і знаходить свій прояв у цілому ряді моментів, одним з яких є законодавче регламентування проблем історичної пам'яті. Так, наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, деякі країни Європи, на законодавчому рівні стали приймати закони, що регламентують історичну пам'ять, та впроваджувати кримінальну відповідальність за публічне перекручення або надмірну підтримку тих чи інших історичних фактів. Російський історик М. Копосов виділяє два види меморіального законодавства: по-перше, це чисто декларативні закони, що демонструють офіційну оцінку державою тієї або іншої історичної